

11. Keményeb mágnésnál vadab a Tigrisnál
 Látván könyhullásimot
 Oránkint neveli és csak meg neveti
 Iszonjú fájdalmitot
 Mintha nem illetné sőt nemis értené
 Keserves Panaszimot.
12. Hogy lehetne immár szívembe esvén kár
 Még is jót reménlenem
 Ez elsenjvet szível szomorú elmével
 Valaha vígan élnem.
- [52. l.] Nints semmi haszna már ám meddig¹ élyyek bár
 Holtig így kel gyötrődnöm.
13. Azért immár nékem megunt bús életem
 Szörnyű halál gyanánt van.
 Más nem orvosolhat más nem vigasztalhat
 Czak az halál de hol van. [58. l.]
 Hol kisik hogy nem jó örömöm mert tsak ő
 Vigasztal meg nyugotván.*

[A 3. 4. 7. (1—2 s. 5—6 sor,) 10. (1—2 s.) 11. 12. (1—4 s.,) 13. (1—2 sora) versszakait kiadta Thaly, *Tan.* 198. l.]
 [Thaly-m.: Vers.]**

HARSÁNYI ISTVÁN ÉS GULYÁS JÓZSEF.

PROTESTÁNS ISKOLAI DRÁMA A XVII. SZÁZADBÓL.

A protestáns iskolai drámát 1550-től, az első vitatkozó dráma megjelenésétől, nyomon kísérhetjük a XIX. század elejéig, de majd két évszázadig, a XVI. század végétől 1770-ig, pusztán hireink vannak róla; iskolai drámaszöveg nem maradt reánk. Annál nagyobb a jelentősége a nagyenyedi diákoktól 1698-ban eljátszott iskolai drámának, a mely egy ív híján a maga egészében ránk maradt.

A nagyenyedi ref. kollégium iskolai színjátékairól ennél korábbi időből is vannak adataink. Az első adat 1676 márczius 24., a mikor Tóthfalusitól valami *kis actust* játszottak,² a másik pedig a legelőszőr Ferenczi Zoltántól közölt³ Cserey-féle följegyzés, a mely szerint 1693. május 2-án *Árpád és hat kapitánya cz.* darabot adták elő. Az itt közölt 1698. évi *Cyrus-kitétele* följogosít bennünket annak megállapítására, hogy 1. a nagyenyedi kollégiumban a színjátéknak 1698-ban már hagyományos múltja volt, 2. hogy mind a három darabot magyarul játszották, és 3. téves volt eddigi kutatóinknak az az állítása, hogy a protestáns iskolákban a XVII. század folyamán az iskolai színjátékok nyelve latinná vált.

A *Cyrus kitételét* tartalmazó színdarab jelenleg a XVII. századból ismert kis alakú, 8-ad részre összehajtogatott három ívnyi kézirat, még pedig szerzőnek saját kezeírásában. Teljes címe ezt pontosan meg is

* A páratlan sorokat Thaly kettévágja s nagy betűvel kezdi a második részt.

** A másoló szerint: »Az egész, összesen 18 sor, ki van huzva.«

¹ a meddig.

² Bernáth L. A protestáns iskoladrámákról, 1902. 72. és 45. l.

³ *Erdélyi Múzeum* 1892. 179. és Kolozsvári színház tört. 19.

mondja: »készítette *Miskólczi Zsigmond* és előadták 1698 január 24-én az erdélyi Enyeden, a mikor a poézisnek tanítója s egyszersmind Széki gróf Teleki Sándor nevelője voltam.« A kézirat egy unitárius özvegy papné iromány- és könyvholmiai közől Háromszék vármegyének Páké községében került napvilágra, a hol ma is lakik egy nemes Miskolczi-familia.

A kézirat eredetileg négy ilyen kis 8-ad rétű ívből állott; a gonosz véletlen azonban úgy akarta, hogy a második ív — könyörületből másolási munkára kiadva — a másoló kezén elsikkadjon. A veszteséget azonban nincs mit nagyon sajnálkoznunk, mert hiszen a Cyrus históriája unosuntalan mindenütt szereplő színdarab és prologusa különben is elmondja a hiányzó rész tartalmát. Legjobban azonban az a körülmény vigasztalhat bennünket az egy ívnyi veszteségben, hogy a kézirat az első felében csonkult meg és nem a másodikban.¹ Mert a míg magában a megcsonkult fődarabban kothurnuson szavaló iskolás rhetorikai gyakorlatot látunk, addig a fődarabhoz csatlakozó *négy közjátékban* maga az eleven XVII. századbeli erdélyi köznapi élet alakjai jelennek meg előttünk: dévajkodó diákok, cigányok, katonák, jóízű, zamatos népi beszédükkel, a melyből irodalomtörténet, nyelvészet és néprajz is szedegethet egyet és mást.

A fődarabot a szokásos *prologus* nyitja meg, a melynek előadó diákja üdvözli az egybegyűlt nézőket. Utána a szót a *Perioca* veszi át s elmondja a Cyrus-darabnak rövidre fogott tartalmát. Ez után maga a darab következik, a melyből azonban a kézirat megcsonkulása miatt hiányzik az első felvonás utolsó pár sora, az egész második felvonás és a harmadik actusnak az eleje. A kézirat végén levő czimből és a szereplő diákok névsorából pontosan megállapítható, hogy a Cyrus kitétele három actusból állott, az első kettő 2—2 scenával, a harmadik egygyel. E szerint Astyages, a médusok királya, két álom hatása alatt leányát, Mandanét, közrendű emberhez adja, hogy születendő unokája — az álomfejtők jóslata szerint — el ne vegye országát. Az elvesztésre szánt gyermeket azonban a király bizalmasa, Harpagus, megszánta és fölnevelését egy pásztorra bízta. A kis fiúból Cyrus lett. Ezt Astyages megtudva, Harpagus-szal bosszúból a saját fiát megéteti. A felbőszült Harpagus erre behozza a nagy hadsereggel bíró Cyrust és elvéteti vele Astyages országát. A fődarabot a kéziratban közvetlenül követi a négy intermedium. Ezek elsője a cigányoknak Jupiterhez való panaszáról szól a hideg ellen, a melynek folyamán dühös ellenségüket, a telet, Jupiter jóvoltából megölik. A második közjáték a mester és katona némajátékon alapuló félreértéseivel mulattatta a nagyenyedi közönséget; a harmadik, legkevésbé sikerült darab, a részeges apáról és két fiáról szól; a negyedik, a legjobban sikerült intermedium a képtelenségek országába vezet. Ennek leginkább a folklore veszi hasznát. Nyelve mind a négynek zamatos, népies, itt-ott archaismusokkal.

Az öt darab nyelve kötött formájú: a szokásos Zrinyi-szak, itt-ott, kivált a közjátékokban, kevés prózával keverten. A negyedik közjáték

¹ A kézirat jelenlegi csonkult állapotában a M. Nemzeti Múzeum kéziratárchívában található.

alakja végig próza. A kéziratot betűhíven adjuk. Változtatást csakis ott tettünk, a hol két, sőt három szó is egybe volt írva; pontozása megmaradt az eredeti szerint. Érdekes, hogy a darabot eljátszó diákok túlnyomó részének Háromszék vármegyei községekre utaló családi nevük van, és hogy egy százsz fiú is játszott velük.

Miskolczi Zsigmondról semmit se tudunk azon kívül, a mit maga említ a *Cyrus* címében; P. Szathmáry Károly, a nagyenyedi collegium monographusa, még csak nevét sem említi a tanárok között. Ezen az iskolai drámáján kívül egy ívnyi verses kézírata is reánk maradt.

Ezzel protestáns részről a XVI—XVII. századbéli iskolai drámák száma immár húszra emelkedett, szemben a katolikusoknak négy hasonló emlékével.

Comoedia

in qua, Cyri infantis ab Avo Astyage expositio, et ob id sumpta de Astyage vindicta, rudi Minerva delineatur.

Elaborata per Sigismundum Miskólczi,

et celebrata A. 1698. 24 Januarij Enyedini Transylvaniae, cum essem Sacrae Poeseos Praeceptor, et simul Comitiss Alexandri Telesi de Szék, Ephorus.

Nomina Actorum.

Prologus: Step. Bagotai

Perioca: Fran. Bagotai.

Actus 1. Scena 1.

Rex : Joh. Kercsedi
 Cons. 1.: Nic. Bodoki
 Cons. 2.: Sam. Sz. Királyi
 Cons. 3.: Fran. Bonyhai
 Cons. 4.: Joh. Zágoni
 Cons. 5.: Mic. Agyagfalvi
 Cons. 6.: Dan. Sz. Királyi
 Magus 1.: Sim. Brassai
 Magus 2.: Joh. Benedicti

Actus 1. Scena 2.

Iidem actores, qui in scena prima
 Nuntius : Ste. Szönyi
 Bubulcus : Ste. Apáczai

Actus 2. Scena 1.

Cyrus : Nic. Nábrádi
 Persa 1. : Lad. Csáki
 Legatus : And. Dálnoki

Actus 2. Scena 2.

Persa 2.: Georg. Safferverti (?)¹
 Persa 3.: Ste. Vásárhelyi
 Persa 4.: Fran. Biharczfalvi
 Persa 5.: (*) Vásárhelyi
 Persa 6.: Ste. Bagotai

Actus 3. Scena 1.

Fecialis : Joh. Martonfalvi
 Conclusio : (*) Vásárhelyi

Intermedia

Ciganus 1.: Joh. Bardoczi
 Ciganus 2.: Andr. Kovásznai
 Ciganus 3.: Gerson Csernátoni
 Ciganus 4.: Sam. Markosfalvi
 Ciganus 5.: (*) Angyalosi
 Jupiter : Mart. Albisi
 Mercurius : St. Szönyi
 Hyems : Andr. Técsi

Intermedium 2-dum

Magister: Petr. Vásárhelyi
 Miles : Georg. Biró

Intermedium 3-tium

Ebrietas : Mar. Csernátoni
 Filius 1. : Petr. Kovásznai
 Filius 2. : Fr. Galambodi

Intermedium 4-tum

Occidentalis: Andr. Técsi
 Orientalis : Mich. Krizbai

¹ A papir lesajtolt szélére került név nem olvasható ki tisztán.

² A keresztnevek helye üres.

Prologus

- Ez helyben egjben gjült érdemes személyek
 Kik játékunk nézni mostan fel gyültetek
 Ez földön sokáig terjedgjen éltetek
 Az Musák serege ezt kívánnya néktek.
- 5 Miólta Saturnus az eget el hatta
 S. Jupiter az széket magának foglalta
 Ez alsó világot igen meg zavarta
 S. az régi dolgokat mind meg változtatta.
- Mert régen az ember a maga sorsával
 10 Jól meg elégedett kevés javaival
 A kincsért, aranyért nem vont ujjat mással
 Sem az uralkodást nem kereste kardal
- De ma külömben van immár az állapot
 Mert sok ezer ember kíván uraságot
 15 Végben viszen azért minden gonosságot
 Csak hogj szerezhessen magának országot
- Sőt olyan fészket vert némely emberekbe
 Az uralkodásnak meg veszett szerelme
 Sok nem nézi mit mond természet törvénye
 20 Az uralkodásba csak telhessék kedve
- Ez a rossz kívánság immár sok vért ontott
 Hol edgjütt hol másutt sok halmot rakatott
 Midön edgj Nemzetet éppen el pusztított
 Onnét más nemzetre mint tűz harapozott.
- 25 E miatt sok ember Szerelmes baráttját
 El árulta másnak kedves Attyafiát
 Ez fente meg Mársnak két élü Szablyáját
 Ez törte le sok nagj Urak palotáját.
- Ez vitt edgj országot a másik országra
 30 Edgj hatalmas Királyt más Imperátorra
 Ez hozott zür zavart nagj birodalmakra
 S. nem nyugodt némelynek mig el jött határa.
- Ez miá sok Fiak édes Szüléjeket
 Sok Szülék meg ölték édes Gyermekeket
 35 A Vér a Vér ellen gyüjtött seregeket
 E miatt; ég, föld, tűz, s. viz meg elegjedett.
- Mire valók ezek? hogj ha azt kérditek
 Ki utánnam bé jó attul meg értitek
 Játékunk Summáját az meg mondgja néktek
 40 Azért szavaira rá figyelmezzetek.

PERIOCA

Astyages Király a nagj Médiába
 Attya hólta után midön országotna
 Minden dólgaiban vagjon vigassága
 Mert nints senkitől is semmiben bántása.

- 45 Vala a Királynak Hajadon Leánya
Mándáné a neve szintén ember korba
Errül gondolkodik a Király gyakorta
Hogj kinek edgj Lyányát Feleségül adgya.
- Erről lát a Király egjkor ilyen álmot:
50 Hogj Lyánya méhéből olly bö viz fakadott
Az nagy Asiára a mely ki áradott
S. Király lakó helye mely miatt meg ázott.
- Astyágés mindgjárt bölcseket hivattya
Az álmot Summásón nékiek meg mondgya
55 Az Bölcsek azt mondgyák: Leányodnak Fia
Lészen, országodat a ki el foglallya.
- Meg ijed a Király hogj ezeket hallya
Nem adom Mandánét Médusnak azt mondgya
Sem Urnak, országom hogj ne szállyon másra
60 Persa Cambysesnek azért elocállya.
- Más izben a Király ismét azt álmodgya
Leánya méhéből hogj edgj nagj szőlőfa
Nőt ki, melynek messze ki terjedt az ága
s. az egész Asiát árnyéka bé fogta.
- 65 Erre is az Bölcsek ismét azt felelik
Mándánétul az mely Fiu születetik
Astyages helyett Királyjá tétetik
s. az nagj Asiában maga uralkodik
- Féltvén azért ettül a Királyi Széket
70 Persiában mindgjárt bocsát követeket
Mándánét hivattya, s. gondol ilyen vétket
Születvén meg ölyye mindgjárt az gjermeket
- Mándáné hogj Fiát ez Világra szüli
Mindgjárast a Király tölle el véteti
75 Leg hübb emberének Harpágusnak küldi
Hogy mindgjárt meg ölyye és ne hadgja élni
- Irtózik Harpágus mivelni ez munkát
Hanem bé hivattya a Király Pásztorát
Mondván: el ne mulasd Király hagjományát
80 Vidd el ez gyermeket és szegd meg az nyakát.
- Pásztor az Gyermeket mindgyárast el viszi
Demivel ártatlan ötet meg nem öli
Halva lett gyermekét helyében ki teszi
s. maga Fia helyett Cyrust fel neveli.
- 85 Egy -idő jártában a Király meg hallya
Hogj meg nem hólt hanem él még Unokája
Harpágust mindgjárast magához hivattya
Meg kérdi felölle, s. amaz sem tagadgya.
- Harpáguson ezért bosszuját állani
90 Akarván, edgj Fiát magához viteti
Meg öletvén, testét konyhán meg főzeti
És Fia husával Harpágust vendégli.

Ezt minek utánna Hárpágus meg tudgja
 Hogj meg ölettetett edgjetlen edgj Fia
 95 Es hogj gyermekének ő lett koporsója
 Gondolkodik miként bosszuját álhassa.

Azért levelével Cyrust tudósittya
 Hogj miképen ötet csecsemő korába
 100 Astyágés Király meg ölni akarta
 De ő keze által lett szabadulása

Effelett erőssen levelében inti
 Hogj ne késsék semmit sereget gyűjteni
 Ez nagj bosszuságot Attyán meg tromfolni
 Ó sem mulattya el segitségül lenni.

105 Igj meg értvén Cyrus Attya gonosságát
 Haraggal bé telik, fel köti Szablyáját
 Trombitákat futat, fel ülteti hadát
 Rá mégyen Attyára s. el vészi országát.

Ez lészen Summája gyenge játékunknak,
 110 Edgj kívánsága van azért a Musáknak :
 Hadgjon békét kiki a szomoruságnak
 Addig, mig vége lessz az Comédiának.

SCENA PRIMA. ACTUS PRIMUS.

Rex Astyages ingressus, suos sic affatur :

Ez nagj birodalmat miként igazgassam
 Az éjjel mikoron arrul gondolkodtam
 115 Gondolkodásimban igen meg fáradtam
 Azért én magamat álomra bocsáttam.

Aluvásom közbe csuda álmot láték
 Melyről noha elmém sokat gondolkodék
 De hogj arrul semmi értelmet nem lelék
 120 Azért belső részem mind meg háborodék.

Harpagus Consiliarius Primus ad Regem :

Király örökké ély, s. lakjál országodba
 Ne légjen változás uralkodásodba
 Országod terjedgjen számtalan napokra
 Minden ellenségid tartsd birodalmodba.

125 Miért háborodott még a Király szive
 Azon, hogj álmának nem mehet végére
 Vadnak sok bölcseid, hivasd bé elődbe
 S. meg mondgják álmodnak mi légjen értelme.

Rex :

Igen jól találád fel orvosságomat
 130 Mellyel meg enyhittsem ez nagj bánatomat
 Mindgjárt hijjátok bé én bölts. Mágusimat
 Hadd beszéllyem elő nékiek álmomat.

Magi ad Regem ingressi, dicunt:

- Élly sok esztendőkig Médusok Királlya
 Uralkodásodnak terjedgjen határa
 135 Im hol jelen vagjunk parancsolatodra
 Várván Felségednek mi az akarattya.

Rex ad Magos:

- Sok gondaim után midön el aludtam
 Ez éjjel, ágyamban csuda álmot láttam
 Az melynek értelmét fel nem találhattam
 140 Azt akarom hogj most tölletek meg tudjam

Magi ad Regem:

- Az Felséges Király mondgja meg az álmot
 És osztán várja el az magjarázatot.

Rex ad Magos:

- Almomban Leányom olyan bö vizet szült
 Ki miatt városom ugjan meg nedvesült
 145 De végre az árja annyira meg bővült
 Miatta Asia hogj szintén el merült.
 Ez az álom: melynek ha magjarázattját
 Nékem meg mondjátok vészitek jutalmát.

Magi ad Regem:

- Király ez álomban Felséged gonosszát
 150 Láttjuk, s. következő nagj Szomoruságát
 De mivel kívánod az magjarázattját
 El nem titkolhattjuk annak igasságát
 Az álom Felséges Király azt jelenti
 Leányod Mándané edgj Fiat fog szülni
 155 A ki Felségedtül a Széket el vészi
 S. egész Asiának az fog Ura lenni.
 Hécuba Priámus Király Felesége
 Meg látta álmában mi lessz jövendőbe
 Ugy tetzett mintha ő edgj üszögöt¹ szülné
 160 Europa s. Asia mely-miatt meg égne.
 Bé is tölt ez álom; mert az a Gyermeke
 Hecubának, akkor kit viselt méhébe
 Európát s. Asiát fel fegjverkeztette
 s. amaz roppant Tróját tüzzel meg égette.
 165 Félő ez álom is kit a Király látott
 Bé telik, s. sokakra hoz szomoruságot
 Az Királynak penig szerez nagj bánatot
 Szükség azért errül tarcsatok tanácsot.

¹ Üszök — üszköl.

Rex ad Consiliarios :

- Hallyátok már Urak mit jelent az álom
 170 Mely-miatt van nékem nagy szomorúságom
 No medgjünk? s. mit tégjünk? én bizony nem tudom
 Mert meg fogjatkozott régi bölts tanácsom.

Consiliarius 1-mus Harpagus:

- Nem illik az Király hogj magát el hadgya
 Illy-hamar, lám sok bölts vagjon birtokodba
 175 Tanácsos Férfiak vadnak ez országba
 A kik jó tanácsot adnak ez dologba.

Rex:

- Késő ugj látom már adni jó tanácsot
 Mert azt ugj hiszem én mint a meg lett dólgot
 No édes Hiveim! keressetek módot
 180 Ebben, és nyujcsatok nékem orvosságot.

Consiliarius 2-dus.

- Az Felséges Király hogj ha azt akarja
 Mándánének soha hogj ne légjen Fia
 A ki ez országot magának foglallya
 Vagjon ennek igen könnyü orvossága.
 185 Az Király Mándánét hivassa házába
 Mintha vólna vélle valami nagy dolga
 Edgj szolgálja ölyye meg a Leányt az utba
 s. Igj semmi nem telik a Király álmába

Consil. 3-tius.

- Artatlan vért utál a Király ontani
 190 Irtózik is csak edgj Leányát meg ölni
 Félvén hogj nagy bánat fogja azt követni
 Más orvosságot kell azért fel keresni
 Im lattyuk Mándánét mily gjakorta kerik
 Nagj Urak s. Urfiak, mert igen kedvellik
 195 Jó lessz hogj ha ennek eleit vehetik
 Azért e dologban ennékem a tettzik:
 Öltözzék a Király mindgjárt gyász-köntösben
 Sirjon, s. mondgya hogj nints Mándáné életben
 Az egész országba mindgjárt hire lészen
 200 s. Igj tartsa Mándánét hóltig Szüzességben.

Consil. 4-tus.

- Jó tanács ugjan ez meg kell azt vallani
 De nem lehet soha azt ugj el titkolni
 Mert csak az madár is másnak ki jelenti
 s. Ugjan csak nem szűnnek meg Mándánét kérni
 205 Azonban mivel az emberi természet
 Oly gonosz, hogj ha mit az eszében vehet
 Hogj meg vagjon tiltva, mind csak arra siet
 s. Félő hogj ebbül még lenne nagjabb eset.

- En azt javallanám inkább a Királynak
 210 Leányával edgj Vót Szerezzen magának
 Ne adgya nagy-Rendnek sem penig Urfinak
 Hanem elocállya köz rendü Médusnak.
- Az kitül Mándáné ha Fiat fogadna
 Gondolván hogj nem Ur sem nem Király Fia
 215 Elötte forogván alá való sorsa
 Igj a Királyságra talán nem vágjodna.

Consil. 5-tus.

- Nékem is az tettezik hogj ne halogassák
 Hanem házasságra Mándánét ki adgják
 Inkább hogj nem ilyen ártatlan meg fojcsák
 220 Avagj hogj mindenüt meg hólnak kiálcsák
- De noha ki adgya ötet házasságra
 A Király, de nem kell adni Médiába
 Mert hogj ha idővel léssen abban Fia
 Félő az országot magáénak tartya.
- 225 Elocállya hát edgj Köz rendü Persának
 A Király Mándánét, a ki jországának
 Ne alittson sokat s. Familiájának
 Igj osztán mindenek tudom jobban folynak
- Mert igj Mándánétul ha Fiu születik
 230 Attyát meg gondolván mingjárt meg csőkönik
 Söt az Királyságrul nemis gondolkodik
 s. Felséged Székiben igj békével lakik.

Consil. 6-tus.

- Az én voxom is az, adgya edgj Persának
 Az Király Mándánét, köz rendnek, nem Urnak
 235 El hiszem Felséged hogj igj Médiának
 Ura lessz mind végig, s. nem engedi másnak.

Magi ad Regem :

- Felségednek Király ez a Tanáts tessék
 Leányod Mándáné meg ne ötlettessék
 Hanem edgj köz rendü Persának adassék
 240 Talán nállad marad igj a Királyi Szék.

Rex :

- Örömet engedek jó tanácsotoknak
 Leányomat bizony nem adom Médusnak
 Nem adom Urfinak, sem penig Királynak
 Légjen Felesége edgj szegény Persának.
- 245 Igj Mándánétul ha leszen is Unokám
 Talán nem kívánnya Királyi koronám
 Hanem az mint nékem engedte az Atyám
 Meg marad kezemnél uralkodó Pálczám.

SCENA 2. ACTUS 1-MUS

Rex ad Magos :

250 Tudgjátok az minap mely- szomoru voltam
Az álomért, melyet Leányomrul láttam
Kivált hogj tölletek értelmét hallottam
Sem éjjel sem nappal nem volt nyugodalmam.

Ugy tettzik szüneti lett vólt bánatomnak
Azzal Leányomat hogj adtam Persának
255 Gondolván ha Fia lesszis Mándánémmak
Nem lessz kívánoja birodalomnak

De midőn edgj felől busulásom szünik
Másfelől bánatom ismét nevededik
Ujjabb álmodt láttam ; az meljtől irtózik
260 Elmém, s. félek azzal hogj rossz jelentetik

Leányom méhéből edgj nagj szőlő-tőke
Jött ki, azt álmodtam ; az melynek vesszeje
Az egész Asiát árnyékkal bé fedte
Mondgjátok meg nékem mi ennek értelme?

Magi :

265 Az elsővel mind egj a Felséged álma
Ennek is ugjan az a magjarázattya
Méhében kit visel Felséged Leánya
Asiát s. Királyi Széked el foglallya.

Hogj penig Felséged látta ezt két izben
270 Jelenti, hogj nem kell hozni azt kéttéségbenn
Mert minden bizonnal meg lessz jövendőben
Ambár mesterkedgjünk s. álljunk ellenében.

Nuncius ad Regem ingreditur, dicens :

Uj vendég jött Király fényes udvarodba
Lyányodnak Fia lett szintén ez orába.

Rex :

275 Nem öröm az nékem hogj Lyányom Fiat szült
Mert jó reménségem immár bennem meg hült
Bánatnak árjában az fejem bé merült
Ma az birodalom kezemből el repült.

No hát Jó hiveim most gondolkodgyatok
280 Ez dólgot valóban jól meg fontollyátok
Mít kell az gyermekkel tenni most lássátok
Es énnékem erről tanácsot adgjatok.

Consil. 1-mus.

Nints nagjobb bosszuság mint midőn az Atyát
Az Fia kergeti s. keresi országát
285 El akarja venni tőlle uraságát
Hogj Attya helyében uraltassa magát

- Akarkinek sokkal könnyebb el szenyvedni
 Midőn idegentül kezd háborgattatni
 Mint ha az a kitül jót kellene várni
 290 Szép szín alatt akar valakit üldözni
- Felségeden hát hogj ez dolog ne essék
 s. Az egész Ország is meg ne háborodgjék
 Mándánétul mindgjárt Fia el vétessék
 s. Edgj hü Szólgád által a vízbe vetessék.

Consil. 2-dus.

- 295 Mi Felséged mellett uraságban éltünk
 Semmi változástul s. szükségtől nem féltünk
 Az nagj böség miatt majd téjben feredtünk
 Az sok gazdag kintsben csak nem torkig ültünk.
- De Felséges Király mostan igen féltünk
 300 Ha Felséged kívül másra szórul igjünk
 Minden méltóságunk el vétetik tóllünk
 s. Nem lésszen az után semmi betsületünk.

- Azért tettzik nékem, hogj sem Felségednek
 Illy nagj kára légjen s. nekünk Hiveidnek
 305 Hogj sem örököse más légyen Székednek
 Elete fodgjon el inkább az gyermeknek.

Consil. 3-ius.

- Jól tudgja Felséged mennyit hadakozott
 Phraortes Nagj-Atyád sok vért is bocsátott
 Mig meg hódoltatta a Kevély Persákat
 310 s. Magának közöttök emelt birodalmot.
- Félő ha Unokád fel nevelkedhetik
 s. Az Királyi Székben meg erőssödhetik
 A Persák a Tromfot ismét Tromfal ütik
 s. Az egész Médiát magok alá vetik
- 315 Méltó ez dolognak hát eleit venni
 Edgj napról más napra nem kell halogatni
 Az én voxom szerint (ha ki kell mondani)
 Az Mándáné Fiát mindgjárt meg kell ölni.

- Nem illendő hogj edgj köz rend Persa Fia
 320 Ambátor Királyi mag légjen az Annya
 A Királyt s. országát igj meg háborittsa
 s. Illy nagj birodalmat tarcson hatalmába.

- Illendőbb az inkább hogj azt a gyermeket
 Az ki Mándánétul mostan született
 325 Ne hadgjuk hogj éllyen számos esztendőket
 Hanem életének mindgjárt vessünk véget

Consil. 5-tus.

- Keserü ennékem az Felséged sorsa
 Ösztönöz azomban magam állapottya
 En a Persa Fiát nem uralom soha
 330 Azért csak hallyon meg nem hólnap, hanem ma

Consil. 6-tus.

En is meg edgjezek ebben az Urakkal
 Nem is ellenkezem Suffragiumokkal
 En Felséged előtt mondom bátorsággal
 Hallyon meg a gyermek ma valaki által.

Magi:

335 Válasszon az Király edgjet a kit szeret
 Magának, a kire bizza a gyermeket
 Hogj még ma meg őllye, s. adjjon arrul kézet
 s. Igj találisz magadnak talám könnyebbséget

Rex:

Soha hűségtekben én nem kételkedtem
 340 Mert azt magam iránt gjakran meg ismértem
 Jó Szándékotokat mindenkor szerettem
 s. Azért személyetek megis becsüllöttem
 Meg nyugszom mostan is azért ez értelmen
 Hogj ez napnál tovább a gyermek ne ilyen
 345 Azért valakinek adom majd kezében
 Nosza a gyermeket hozzátok előmben

Puerò adductò Rex ad Harpagum:

Harpagé, mivel hogj vagj meg hitt barátom
 Ez dólgot senkire másra nem bizhatom
 Eleted s. fejedre néked parancsolom
 350 Óld meg ez gyermeket, s. jutalmát meg adom

Harpagus ad Regem:

Soha meg nem szegtem még Felséged szavát
 Meg mivelem most is ez parancsolattyát
 Ha Felséged reám bizta Unokáját
 Azt mint jobban tudom ugj viselem gongyát

Rege cum suis egresso, Harpagus ita secum loquitur:

355 Jaj mely gonosz dólgot vállalék magamra!
 Az melyre vitt engem a Király sik¹ szava
 Irtózom ezt a ki nem vétett még soha
 Hogj kell meg ólni illy ártatlan korába.

Jaj! soha nem tudom ezzel mit kell tenni
 360 Ha meg őlöm, lelkem őrökké fog fájni
 Ha meg él, magamnak kel érte meg halni
 No hadd légjen: tudom mit kel cselekedni

Nosza hijjátok bé a Király Pásztorát
 Majd odadom annak hadd visellje gongját

Bubulco ingresso, Harpagus dicit:

365 Hald meg Mitridates; néked parancsollya
 A Király, s. ezt el ne mérjed mulatnia
 Vidd el ez Gyermeket s. vesd el edgj havasba
 Hol az vadak gjomra légjen koporsója.

¹ E szó a papir lesajtolt szélére jutott; olvasása nem biztos.

- Ez penig egjedül én reám bízott
 370 Hogj igazán véghez vitessem ez dólgot
 Majd utánnad mindgjárt bocsátok Szólgákat
 Ugj teljesítsed meg ez parancsolatot.

Bubulcus accipit puerum, & dicit :

- No ha ugyan meg kell ölni, én rá felelek, hogj nem ér csak
 száz (?) kakuk szót-is ; én ha tovább nem viszem is, hanem csak
 375 oda, az honnan most el hittak (?), meg éri vélle, mert csak ma
 is lattam edgj néhány farkast, s. azok majd fel osztoznak
 vélle.

Harpágus :

- No meg lásd, ugj cselekedgyél, hogy a te életed fogj el, ha ennek
 életi valami képen megh marad.

Bubulcus :

- 380 De csak bizd rám, majd meg tanitom én, ha az Apja meg nem
 tudta tanítani &c. &c.

(Itt a kézirat hiányossága miatt a szöveg megszakad).

Artatlan Unokád meg ölni ki küldted
 Félvén hogy reá szál Te Királyi Széked.

- Vétettem é néked valamit valaha?
 385 Alkalmatosságot adtam é haragra?
 Miért nem néztél hát ártatlanságomra?
 Hogj nem szántál adni oly szörnyü halálra.

- Az Fene bestia azt nem cselekeszi
 Az Tigris s. Oroszlán kölykét meg nem öli
 390 A sas ö fiait szárnyain viseli
 De te kegyetlenül meg akartál ölni.

- Ez Országra magad méltatlanná tetted
 Astyages, akkor mikoron féltetted
 Olly kicsiny koromban hogj el vészem Tőlled
 395 Drága Koronádat és Királyi Széked.

Az ég, s. az föld légjen nékem bizonyságom
 Országod hogj birjam nem vólt a szandékom
 Nem kívántam soha s. még most sem kívánom
 Hanem csak keresem nagj ártatlanságom.

Rex ad Harpagum :

- 400 Hát Te hogj állál el mellőlem Hárpágé?
 Az én hozzám való hüséged ez vólt-é?
 Téged tettelek vólt Országomon fővé
 Miért lettél mégis ellenségemmé?

- Te veled közlöttem minden tanácsomat
 405 Mégis nem vólt benned hozzám jó indulat
 Urad el árulád; rám hozád Fiamat
 Mind ezekért vészél keserü jutalmat.

Harpagus ad Regem:

- Vagjon oka Király miért cselekedtem
 Cyrus halálában hogj meg nem edgjezttem
 410 Veled, meg ötletéd edgj édes gjermekem
 Mellyért mind eddig is nem vólt helyén szivem.
- Nem akartam tovább Tyrannust szolgálni
 Ember hussal élő farkassal lakozni
 El vesztéd fiamat; s. Cyrust is meg őlni
 415 Akarád, ezt még ma meg fogjuk tromfolni.
- Nem vagj bizony méltó többé ez Országra
 s. Ennek sints szüksége illy nagj Bestiára
 Helyedben mást rendelt Isten Uraságra
 Cyrust; kit adtál vólt iszonyu halálra.

Idem ad Milites:

- 420 Hallyátok meg szómat azért jó Vitézek
 Most van az ideje hogj emberkedgjetek
 Ne féllyetek semmit léssen Szerencsétek
 Rajta, rajta, vagjon szabad nyereségtek.

Finis actu . . .

- Fugatur Astyages, capitur, regno exuitur,
 425 & Imperium Medorum ad Persas transfertur. &c. &c.
 Post Victoriam, Musa hunc Tryumphum cecinit:
1. Örülly s. örvendezz el alélt Persia
 Ma jött az égre vigasságod napja
 Mert megrontatott Médusok Királya
 430 s. Nincs birodalma.
2. Örvendezz Cyre, Cambisesnek Fia
 Astyagesnek rád szállott Országá
 Uralkodásod terjedgjen sokára
 Minden kívánnya.
 435 Finis.

CONCLUSIO.

- Eddig vagjon czéllya gyenge játékunknak
 Az mellyel akartuk jelét adni annak
 Hogj mi követői vagjunk a Musáknak
 s. Az Comédiákat Szerző Tháliának.
- 440 Jól tudjuk semmi nints földön tökéletes
 Hanem minden dolog híjános és vétkes
 A mi seregünk is ebben tudjuk részes
 Mert gyenge játéka nem vólt igen ékes.
- Azért hogj ha néktek valamit vétettünk
 445 Akaratunk ellen hogj ha meg sértettünk
 s. Ha kívánságtoknak meg nem felelhattünk
 Erről ti tölletek bocsánatot kérünk.
- Hogj pengig játékunk nézni fel gyültetek
 Az mi személyünket meg nem vetettétek
 450 Ezért minden jokat kívánunk ti néktek
 s. Örökké fen marad nállunk jó hiretek.

(Itt egy szándékosan üresen hagyott lap következik, a mely után az intermediu-
 mok jönnek.)

INTERMEDIA sequuntur.

(I.)

- S. debit (?) quidam nitidis vestibus, & Cigani venientes interrogabunt:
 Ki csoda az a nagy Ur, a ki ott a székben ül?
 Respondebit quidam: Az Jupiter, a Saturnus Fia, a ki a Czigá-
 455 nyoknak merő édes Apjok vólt.
 Cig.: Kitsoda? Juhos Péter?
 Nem az, hanem Jó Péter; bár kérd meg magától meg nem
 tagadgja.
 Interrogant illum: Te vagy é a Jó Péter?
 460 Jup. Én vagjok; mi dólgotok vagjon?

Ciganus 1-mus:

- Nem tudom ugjan azt ha Jó vagy é magad
 De bizonynal tudom hogj jó vólt az Apád
 Majd elő beszélném hogj ha meg hallanád
 s. Az szegény Czigánjság kérését meg adnád.
- 465 Héj mikor Király vólt az Apád Csatornás (Saturnus)
 Akkor minden felé bővön vólt az áldás
 Nem tudták akkor még micsoda a szántás
 Minden esztendőben mégis vólt aratás.
- A Mandron is (?) akkor ugj mint most nem kaptak
 470 Mert az hegjeken sok eperjet találtak
 A szederj s. cseresznye olyan bővön voltak
 Hogj a Czigányok is mindennap jól laktak.
- Héj akkor a szegény Purdék sem koplaltak
 Mert a téj és a méz ugj folyt mint a patak
 475 A mikor akarták a Téjre futottak
 A szép szín mézben is csak nem seggig jártak
- Héj Jó Péter! ugjan jó idő vólt akkor
 Mert igen szép meleg tavasz volt mindenkor
 Nem kellett nekünk is füstel bélétt sátor
 480 Mert szép hűvös szállást adott minden bokor.
- Nem busított akkor senkit a hideg szél
 Nem hatalmaskodott az a csikorgo Tél
 Nem fagjott meg a föld mint az erős Aczél
 Hanem meg maradott minden fán a levél.¹
- 485 No bár becsüetem előtted ne légjen
 Ha illy dolog nem vólt abban az időben
 A mikor Csatornás Apád vólt életben
 s. Azért van még ma is nállunk becsületben
- No ha van benned is valami igasság
 490 Vald meg hogj Apádban vólt nagj irgalmasság
 s. Hát vallyon Te benned vagjoné olly Joság
 Téjjen bizonytságot arrul a Czigányság.

¹ A Bocskor-daloskönyv cigány-cantiójára emlékeztet a jómód rajza (vö. Ferenczi Z., Erd. Múz. 1898. 379. 1.) Szerk.

Ciganus 2-dus:

- Csillag Sógor mindent igazán beszéltél
Semmi hazugságot hozzája nem tévél
495 De mind azok között nem vólt egj jobb ennél
Hogj akkor soha is nem vólt sem hó sem Tél.
- De már Jó Péter hogj Te reád szorultunk
A Tél s. az hó miatt nagj sok bosszut látunk
Ugjan reszel egjben szappanozott fogunk
500 S. meg öszül gjakran mind hajunk s. mind szakállunk.
- Azért jöttünk most is néked panaszollyunk
Mert az hideg Téltre minnyájan haragszunk
Mert majd fel fordittya éttzaka sátorunk
s. Azt tudgjuk virattig talám mind meg hálunk.
- 505 Edgj kis tűzünk ugjan a sátorban fénlík
De attul az hátunk meg nem izzadozik
Apro Purdé si ri, sokat viszkolodik
Azt tudnád hogj soknak a lelke ki szökik.
- Ha nem hiszed penig néz rá e gyermekre
510 Ejfélíg az éjjel mind a tüznél ülte (sic)
Az a gonosz hideg ott Szegényt meg óite
Mint edgj nagj hárs kötél ugj ment ki a lelke.
- Jaj Purdém, s. jaj Purdém, szerelmes gjermekem
Te vóltál énnékem nagj gjönyörüségem
515 Nem vólt ez világon ilyen drága kincsem
s. Jaj szerelmes Rajkóm hogj válál meg Töllem.

Ciganus 3-tius:

- Hajnal már ne sirasd olly igen Rajkódat
Hiszem sátorodban még több is maradtott
520 Hald meg hadd mondgjam meg én is panaszomot
Mert nem szenvedhetem nagj kár vallásomot.
- A barom vásárban vettem vólt egj csitkót
Egj kicsinnyé ugjan az háta Tuross vót
Nem kivántál vólna annál már jobb járót
De soha még eddig nem láttam oly futót
- 525 A Sátor faránál ott vólt egj békóba
De edgj nagj öreg vad rá jött az éttzaka
Nem tudom nyul vólt é, vagj egér, vagy róka
Mindenét meg ette maradt csak a csontya.
- E miatt van nékem oly nagj busulásom
530 Hogj még éttzaka is soha nem alhatom
Immár szenet és fát min hordgjak nem tudom
s. Majd ugjan sirhatnék mikor meg gondolom.
- Mikor másuvá ment ez a Compánia
Az Sátort s. a fuvót kötöttem hátára
535 Edgj edgj Purdét tettem a két oldalára
s. Hát már hogj kell menni edgj helyrül másikra
- Ládd mely kárt vallottam az hideg Tél miatt
Mivel meg éhezett most minden vad állat
Talám nem vehetek már soha is lovat
540 Inkább ette vólna meg edgjik Fiamat.

Ciganus 4-tus:

- s. Hát a mit én mondok nem vészed szivedbe?
Héj mint haragszom én a jég csapos Téltre
Mert a jó csizmámnak oldalát meg ette
s. Magamat is éhel meg akar őlnie
- 545 Edgj cipót kaptam vólt én az Iskolába
Estve sátoromba tettem vólt a Pólczra
Im látod most olyan kemény mint a kova
Nem ehetem benne mert a kés sem fogja.
- Tegnap edgj jó Asszonj edgj Tyukmonyat adott
550 Azis az éttzaka látod mint meg fagjott
A Viz a korsomba mind jéggé változott
Az hajam is mint meg zuzmarázosodott.
- Uraságos Uram azért jelen vagjunk
Uraságod előtt majd sirva panaszlunk
555 Add meg azért nekünk a mit most kívánunk
Mert az hideg miatt talám mind meg halunk.
- Vidd el immár vidd el mi tőllünk a Telet
Üzd el ha üzheted messze az hideget
Hozd elő amaz szép kívánatos hevet
560 Hogj mezön a lovunk chessék eleget
- Ne hadd hogj meg egye a Tél az esztendőt
s. Jaj talám nem érünk már soha jo időt
Bocsásd ki a földből a jo meleg Szellőt
Hadd üzze el széllyel a sok hideg felhőt.
- 565 Ha ezt cselekeszed mi is meg becsüllünk
Inkább mint Csatornást Tégedet dicsirünk
A Viz parton edgj szép Templomot építünk
Csak hogj már soha is ne légjen több telünk.
- Akar add kezünkbe mi majd meg tanittyuk
570 Mindgjárt elevenen a Telet meg nyuzzuk
A bőrit ő néki majd rámára vonnyuk
A testét penig a jég alá taszittyuk.

Ciganus 5-tus:

- Az Apád lelkéért kérünk add kezünkbe
A Telet, mert hallod a panaszt ellene
575 Ezzel belé lövök mindgjárt a fejébe
Mert a szerencsémét fel falta s. meg ette.
- Immár a vásárba mindgjárt rajta kapnak
s. Ha valamit nyerek azért megrongálnak
Távul járj, s. távul járj, Górogók kiáltnak
580 Azt akarnám hólnap mind meg vakulnának.
- No Jó Péter hid el ha ezt cselekeszed
Ha az hideg Telet kezünkbe ereszted
Mint az ör hogj oly nagj léssen becsületed
s. Igj a Czigányságnak sok hasznát veheted.

Jupiter :

- 585 Fényes országomnak tündöklő Cselédi
Phoébus szekérének ki hullott Szegei
Hires Phaétonnak gyors kengyel futói
Indiai Népek diszes tükörei
- Meg értvén az dólgot melyről panaszoltok
590 Ugy látom magam is vagyon igasságtok
Im mindgjárt meg lészen a mit kívántatok
Csak hogj a Templomot meg csináltassátok.

Idem ad Mercurium :

Mercuri futamodgj hozd ide a Telet
Hadd vetkeztessen le véle az hideget.

Hyems adducitur ; Jupiter ad Hyemem :

- 595 El untam ellened a panaszt hallani
Miért kell tenéked igj kegyetlenkedni
No ezt s. többeket is hogj merted meg ölni
Hidd el hogj ezekért meg fogsz ma fizetni

Idem ad Ciganos :

- No ihol van a Tél, azért ragadgjátok
600 s. Az mint szeretitek véle ugj bánnyatok.

Hyems ad Jovem :

Miért fogadod meg Czigányok beszédét
Miért hallod meg is rossz Vajdák kérését
Hogj értek elrontsad természet Törvényét
Es az esztendőnek el hadgjad edgj részét

Ad Ciganos :

- 605 No az mint vólt eddig én arrul nem szólok
Ugj tettzik irgalmas vóltam még hozzátok
De Compániástul immár tartozzatok
Mert hidegem miatt minnyájan meg haltok.

Cigani ad Hyemem :

- 610 Bezzeg irgalmas vóltál. Hová tetted hát az édes Rajkómat, a
kinek még a szegény lelke is meg fagjott. Alter. Hol vagjon
a fejr csitkóm a kit a rokával meg étettél. Alter. No s. hát
ennékem a czipomat, a tyukmonyamat, s. az vizemet mind
meg fagjlaltad Hohér, Rajta, rajta &c. &c. A Telet le huzzák
s. meg nyuzzák, az után magokban igj discurrálnak.

Ciganus 1-mus :

- 615 No Nemes Czigánység az haragos Telet
A ki meg fagjlalta erőssen a földet
Meg öltük, s. ki üztük belőlle a szelet
s. Nem hadtuk Testében az Szuszogó lelket.

- Meg mutattuk rajta Nemes virtusinkat
 620 Ki is jelentettük vityázi (helyesen : vitézi) vóltunkat
 s. Hát immár mit tégjünk arrul pazesunkat (?) ¹
 Indítsuk el rendre szép voxolásunkat.

- Elsöbenis Hajnal kezdgye voxolását
 Az után Hokmáro mutassa vigságát
 Utólszor magam is elmém hadaróját
 625 Meg inditom néktek szép gondolkodását.

Ciganus 2-dus :

- No meg hólt már az Tél, a ki nagj hóhérunk
 Vólt egész éltünkben, s. nekünk Fene vadunk
 Ne féllünk, mert immár bátran vigadhatunk
 s. Akár hová mennyünk nints semmi bántásunk.
 630 Hát még a mi nagjobb a Tavasz is el jö
 Minket meg vigasztal ama kivánt idő
 Meg hozza lelkünket ama kivánt szellő
 A kivel csillagzik mindenütt a mező.

Ciganus 3-tius :

- Ugj vagjon hogj el jö az az arany idő, de! az Csillag Sógor
 635 igen csovályta a Fejét, meg kellene kérdeni, min busul olly
 igen. Ciganus 2-dus interrogat : Csillag Sogor! Min busulsz
 olly igen, mikor ugj csóválod az fejed?

Ciganus 1-mus respondet :

- Arrúl gondolkodom most az én agjamban
 Hogj jó vólna nekünk élnünk vigasságban
 640 Tántzolnunk s. jól laknunk a mi sátorunkban
 De most csak meg állok ebben az dologban.

- s. Hát ha csak halgattya az Tél mit végezőnk
 Félő hogj ha fel kél minnyájan itt veszünk
 Nosza mozdítsa meg az lábát edgjükünk
 645 Ha élé vagj meg hólt, igj lessz békességünk.

Meg mozdittyák az lábát az Télnek, az meg hortyantya magát, a
 Czigányok meg ijedvén el futnak, s. a Télis utánnok.

INTERMEDIUM SECUNDUM.

Studiosus quidam ingrediatur et jactabundus haec recitabit :

- Ego studium semper adamavi
 Et nocte & die pro multum sudavi
 650 Et gaudeo quod non frustra operavi
 Quia in caput ex multum collocavi

- Ultra mare idem nunquam ambulavi
 Sed hic Collegia omnes perlustravi
 Ita ut cum quorum adhuc veni probavi
 655 Omnes ex tempore extra disputavi

¹ Érthetetlen szó, pedig világosan olvasható.

Non inveni ego adhuc nec Pastorem
 Nec quis bene potest canere Cantorem
 Ut quis deviatuŕ adhuc meam artem
 Non concedo certe nulli meam partem

660 Nuper unus homo volebat probare
 Ego primo tantum volui tacere
 Sed post cum incepti ego irascere
 Non potuit pauper nec unum loquere

Et modo si quis vult fortunam tentare
 665 Ex tempore debet huc extra venire
 Veniat sive quis mecum disputare
 Videbit quod ego non fugiam ante (?)

Hic Syllogismus recitabitur :

Heri est pro Adverbii Partis ; Hæc mea clamis est Heri, Ergo,
 hæc mea chlamis est vox Adverbii Partis. Qualis Syllogismus
 670 est. &c. Iterum Caput & Cerberus quæ Argta Logica &.

Miles ingreditur, & dicit :

Mit hánya veti magát itt ez a Mester, talám bajnokot keres
 magának, inkább hiszem talám hogj semmit nem tud.

Magister : Quid vis Tibi ?

Miles : Deákul nem tudok, talán te magad sem igen sokat tudcz ; de ha
 675 magjarul kell beszélni, se kardal, se szóval ki nem állok előtted.

Magister : Quid mihi cum tecum, spernit mea Musa Superbum.

Miles : Talám ugjan természet szerint való Deák ez, hogj nem akar
 magjarul szóllani ? Tudczé magjarul héj Mester Ur ?

Magister : Ego nescio.

680 *Miles :* Énn azt hallottam vólt egjszer, hogj : Nescio est asinorum
 responsio.

Magister : Asinus es tu Asine ; Ego idem scio hungarice, sed non volo
 loquere. (igy !)

Miles : El hiszem hogj félsz, hogj az Katona ki kap rajtad, s azért
 685 nem mersz szólni magjarul.

Magister : Ego ab id nihil timeo. No csak azért is szollok ; Mit akarsz ?

Miles : En veled disputálni akarok.

Magister : Fordittsd ki hát elsőbe az orrodát s. ugj kezdgj hozzá ; mert
 én még nem találtam olyan emberre, a ki én velem olyan bátran mert
 690 vólna disputálni, mint te akarsz.

Miles : De hiszem próbályunk edgjet. Ugy de mit adcz ha meg
 gjözlek.

Magister : Ma estig mind az hátamon hordozlak.

Miles : En azt fogadom, hogj az fogamat ennékem mind ki szedd, ha meg
 695 gjösz. No kezd el hát lássuk mire mehetünk.

Magister : Kezd el Te, Mert Te jöttél reám.

Miles : Eb kezdgje Mester Ur, csak kezdgje Kgd. Magister invicem intendit
 Militem, Miles autem duos digitos in Magistrum. Ille densum, hic sursum vertit.
 Ille diducit Palmum. Hic contrahit pugnum. Quartus via (?) gestus (?) adhibetur.

700 *Magister :* Meg vallom, hogj soha még ilyen emberre nem akadtam, a
 ki ugj meg tudott vólna ennékem felelni, mint ez a Katona. Mert mikor én —
 igj mutattam, akkor azt értettem, hogj ő ember ; de mikor ő igj — tett,
 akkor azt értette, hogj nem csak ő ember, hanem mind ketten emberek
 vagjunk. Mikor én igj ! tettem, azt jelentettem, hogj ha emberek vagjunk,
 705 meg kell halnunk, s. az földbe temettetünk ; de mikor ő igj ! tett, azzal azt

jelentette, hogj ha meg halunk is, fel támadunk, s. az égben mégjünk. Mikor én a tenyeremet mutattam, azt jelentettem, hogj az ég szélesen ki terjesztett; de mikor ő az öklét mutatta azt értette, hogj ha az ég ki terjesztett, a föld gömbölyég. Mikor én igj tettem, azt értettem, hogj ha a földet egj kötélre kötnek, mint egj almát, talám igj a kéz ujjával el birná edgj ember; Ő mikor igj tett, azt mutatta, hogj ha a két ujjával el birná valaki, annál inkább el birná a hárommal. Mesteri betsületemre mondom, hogj jól meg felelt, nem gondoltam volna, hogj abbul a tök föbül olyan dolog sülylön ki.

715 *Miles*: No meg gjöztelek ugyé; tartsd a hátad, hadd ülyyek fel, s. hor-
ma estig.

Magister: No hát üly fel.

Miles: No várj egj kicsinyt. Jól magjarázád ugjan Te a dólgot a magad itileti szerint, de bezzeg nem ugj értettem ám én a mint Te magjaráztad.

Magister: Hát hogj.

720 *Miles*: Mikor Te igj tettél, En azt gondoltam, hogj azt mutatod Te hogj az edgjik szememet ki szurod, mikor én is igj tettem, azt értettem, hogj ha Te az én edgjik Szememet ki szurod, én néked mind az kettőt ki szurom. Mikor igj tettél, ugj értettem, mint ha azt mondanád, hogj ha én nékéd a két szemedet ki szurom, engemet a földre le czövekelnek, s. kerékben törnek: de
725 én is mikor igj tettem, azt értettem hogj ha Te nékem csak az edgjik Szememet ki szurod is, azért Téged fel nyársálnak. Mikor Te igj tettél, én ugj értettem, mintha azt mondanád, hogj még csak az gondolatomért is Pofon csapsz; de mikor én is igj tettem, azt értettem, hogj ha ugjan meg csapsz, biz én is ugj meg verem a két öklömmel a lélek házát, hogj nem kívánod másul. Mikor igj
730 tettél, azt gondoltam, hogj azt érted, hogj még ma edgjenkint mind ki szeded a fogamat: De mikor én is igj tettem, azt értettem, hogy csak ülhessek fel én az hátadra, s. foghassam az három ujjom közzé az üstöködet, bár szedd ki osztán a fogamat. No csak tarcs az hátad, mert meg gjöztelek.

735 A Mester tartya, a Katona néki futamodik, és a térdével meg dőfi a farát, s. a szegény Mester az orrára bukik; ismét tartya az hátát, a Katona néki futamodik, a Mester le bukik előtte s. a Katona által esik rajta; a Mester el fut, s. az Katona is utánna mégjen.

ALIUD. (III.)

Voluptuosus quidam intrabit, dicens:

Ez Világnak immár jobb részét bé jártam
Világi életnek sok Nemét próbáltam
740 A sok közzül én csak edgjet választottam
Melynél soha jobbat még nem tapasztoltam.

Meg vallom azt, hogj szép dolog az Uraság
Királyya lenni is nem volna bolondság
De mivel van abban gond, bu, sok fárattság
745 Nem kell nékem; mert csak olyan mint edgj rabság.

Szép dolog ugj vagjon Tudományt keresni
Es az által mások felett fen héjazni
De nem kell az elmét s. az eszet kinozni
A nélkül peniglen nem lessz Tudos senki.

750 Nem akarok lenni soha Philosophus
Sem eget vizsgáló hazug Astrologus
Természet erejét kisirtő Chymicus
Mert ezeknek éltek merő Scepticismus.

- Az Mester-emberek keveset alusznak
 755 Szántó-vető gazdák mezőkön izzadnak
 Keserves kenyerek van a Katonáknak
 A Kalmárok penig sok próbán forognak.
- Edgj nap sem kívánom Prokátorok tisztit
 Mert nehéz mindenre czitálni Verbóczi
 760 Tisztartó s. Számtartó félti keresményit
 Exactor ha kézben vészi ratiojit.
- Splendida miseria az udvari élet
 Sok Szükség éri az Gazdag fősvényeket
 A szegény parasztok viselnek sok terhet
 765 Azért ez edgjik is én hozzám nem férhet.
- Edgj szóval ; elmémet nem akarom törni
 A szegény testet is sajnállom gjőtörni
 Inkább akarok én vigasságban élni
 s. Nagj gjönyörűségben mindennap lakozni.
- 770 Héj bezzeg igazán e volna az élet
 Ha észel és iszol mindennap eleget
 Tartsd leg fübb dolognak az gyönyörűséget
 s. Míg élsz ez világon ne kívány egjebet.

Edamus, bibamus, post mortem nulla Voluptas.

- Nagj Király vólt hiszem a Sardanapálás
 775 A Persákat birta a nagj Codomannus
 Romának ura vólt Nero Tiberius
 Hasonlatosképen Heliogabálás.
- Az Semiramis vólt hatalmas Monárka
 Egyiptust egjedül birta Cleopátra
 780 Julia vólt az nagj Augustus Leánya
 Többet is mondhatnék hogj ha időm volna.
- Ezek, sőt Többek is a nagj Méltóságot
 Kissebre becsülték mint a vigasságot
 Mert ebben tartották a fő boldogságot
 785 Hogj gyönyörűséggel élljék ez Világot.
- Miért hát hogj mégis ez nagj Monárkákat
 Nem követi minden s. ékes példájokat?
 Egjél, igjál, míg élsz keres vig napokat
 Tarcz semminek egjéb Világi dólgoakat.
- Edamus, bibamus, brevi enim morituri sumus.*
- 790 En minekelötte meg hálnék, Sardanapálussal edgjütt minden
 embereknek ilyen Testamentumot hagjok : Tu o homo, ede,
 bibe, lude, reliqua humana ne tansi (helyesen : pensis) quidem facito.
 Hic suppositis capiti Lagenis, decumbet ; Filii ingrediuntur, & inter
 se ita loquntur :

Frater natu major :

- 795 Jaj Szerelmes Öcsém medgjünk s. mit csinállyunk
 Ládd az Atyánk miatt mily nagj sok but látunk
 Oda van miatta már minden Jozságunk
 Félő hogj még végre éhel meg ne hallyunk

- A bor ital ennek láttyuk minden kedve
 800 Ez világon csak az edgj gőnyörüsege
 Hogj míg élhet éllyen egészen kedvére
 s. Addig igjék szintén míg ki dül belölle.
- No mind oda vadnak jó termő Szőleink
 El vesztenek töllünk Szép Szántó földeink
 805 A kaszáló rétek s. halászó vizeink
 Más kezére birtak sok gyümölcs kerteink
- Oh mely gonosz Atya Fiainak javát
 A ki igj fogjattya s. nem gondollya kárát
 Csak hogj tölthesse bé maga kívánságát
 810 Talám nem kár volna meg vágni a torkát
- No Jó Öcsém ketten keressük fel modgját
 Hagjassuk el vélle ezt a roszt szokását
 Láttyuk Isten gyanánt imádgja az hasát
 Es csak abban tartya egész boldogságát.

Frater natu minor:

- 815 En soha nem tudom mit kell cselekedni
 Az Atyánknak dőlgát hogj kell orvosolni
 Azt a roszt szokását mint kell el hagjatni
 Nem kicsiny mesterség azt jól fel találni.
- Tudod már eddig is hány képen próbáltuk
 820 Hogj azt a roszt dőlgát meg orvosolhassuk
 De még eddig modgját fel nem találhattuk
 s. Az nem illik hozzánk hogj magunk meg fojcsuk.
- Meg vallom igazán, szánom mint Atyámat
 De ha meg gondolom szertelen káromat
 825 Sűrű köny hullatás ásztattya orczámat
 Meg mondom iránta én akaratomat.
- Csináltassunk néki mindgjárt edgj koporsót
 Hitessük el vélle azt hogj immár meg hót
 Probályuk ha fel kél hogj mirül tészzen szót
 830 Meg ijed s. talám igj nem kér boros korsót.

Frater major: Nem bánom, mennyünk el &. Koporsót hoznak, belé
 tészik, amaz egjkor fel serken, hát igen meg szomjuzott, az palaczkot zórgeti s.
 hát nints benne; Kérdezkedik, Vallyon hol vagjok én, Talám a más Világon;
 egjkor fel kiált: Hallyátoké héj másvilágiak adtoké rasznen (?) bort ihrat (?)
 835 viaszim (?), mind a szemfedelét, mind a koporsóját oda igiri, csak adgjanak
 edgj ital bort néki. A Fiai mondgjak: Hadgjunk bekét ennek, mert ez a más
 világon is bort akar innya, vigjük ki az bűdös dögöt, vessük a jég alá, eleget
 ihatik ott. Fogják, amaz mentében azt mondgja:

- 840 Nem adnám én a jó bort a más Világon is
 Mert nem adnak ott nékem innom csak edgjszer is.

ALIUD 4-TUM.

- Duo Milites, unus ex Oriente, alter ex Occidente, redux, coincidunt, & ita inter se colloquuntur :
- Orientalis* : Jé hol akadék reád Szerelmes Pajtásom? beg régen nem láttalak, lám ugjan egésszen el változtál miólta nem láttalak.
- 845 *Occidentalis* : Bezzeg én is régen nem láttalak, s. majd nem is annak láttatol, a ki vóltál az előtt.
- Orient.* : Nem csuda az ha nem olyannak láttatom.
- Occid.* : Miért?
- Orient.* : Mert szintén most érkeztem meg a más Világról.
- 850 *Occid.* : Micsoda más Világról?
- Orient.* : Én ott voltam az honnan a Nap erre a Világra fel szokott jóni.
- Occid.* : Ne csudálkozzál hát én rajtam is, hogj meg változtam, mért én is szintén meg jöttem haza arrul a Világrul, az hol a Nap mind lovaival edgjütt szokott hálni.
- 855 *Orient.* : Beg jó hát, hogj ószve találkoztunk. Nosza beszélyük meg, ki mit látott az uj Világon.
- Occid.* : Nem bánom.
- Orient.* : No beszéld meg hát Te elősször, én is meg beszéllem az után.
- Occid.* : Ott az hol én vóltam, minden nagyobb mint ezen a Világon; ott laknak ám az Oriások, amaz nagj Atlásnak maradéki.
- 860 *Orient.* : Mellyik Atlásnak?
- Occid.* : Annak, a ki ma is az eget, hogj le ne essék, a vállával tartya.
- Orient.* : Hej nagj emberek lehetnek azok.
- Occid.* : Micsoda nagjok légjenek meg gondolhatod onnan, hogj mikor a
- 865 Tengeren által akarnak menni, nem keresnek ők hajót, hanem csak könnyen által lábollyák, s. még óvig is alig ér a tenger nékik.
- Orient.* : Csuda dólgot beszélsz.
- Occid.* : Még nagyobb csuda az, a mit most felőlők akarok mondani.
- Orient.* : Mi az?
- 870 *Occid.* : Az hogj, azok az emberek olljan nagjok lévén, mégis ennél sokkal kissebb házban laknak.
- Orient.* : Mit beszélsz? Kérlek hogj lehet az, hiszen ha olyan nagjok még a Templomba sem férnének el.
- Occid.* : Vaj el, mert azoknak minden tagok sorófon jár, mikor az ház-
- 875 ban bé mennek minden tagokat ki sorofollyák, s. ha akarják, csak olyan embereket csinálnak magokbul, mint mi vagjunk. (Ostendetur in exemplo) és igj a mikor akarják nagjobbak, a mikor akarják pedig kissebbek.
- Orient.* : Igj immár el hiszem. Hát égjebet mit láttál?
- Occid.* : Rettenetes nagj fülű embereket láttam, ugj, hogj mikor az ember
- 880 egjenesen fel állott, a két füle, a két bokáját érte, mikor pedig le feküdt, az edgjik fülét alája tette, az másikkal pedig takaródozott.
- Orient.* : Nehezebb immár ezt el hinni mint az elsőt.
- Occid.* : Ha nem hiszed, menny oda s. lásd meg.
- Orient.* : Inkább el hiszem, mintsem oda mennyek; de mondgj töb-
- 885 bet is még.
- Occid.* : Láttam olyan tetüt mint edgj verő malacz; s. láttam azt is hogj a Tetü el tévedett a mezőben, s. a városban nem tudott menni, hanem fel mászott edgj fiatalnak tetejében, s. onnan halgatta merre ugatnak a kutják, s. ugj indult osztán a város felé.
- 890 *Orient.* : Okosabbak ott még a Tetük is, mint itt. Hát az balha mekkora ott?
- Occid.* : Ha meg látnád, soha nem mondanád, hogj nem Teve csitkó, mert szintén olyan pupos az háta s. olyan horgas a nyaka, mint a Tevének. Láttam edgj Szunyogot is, az többi között, hogj edgj bikának az hátára szállott, s. meg érezvén a bika, mind addig futott, mig edgj fa mellett meg állott. Ott
- 895 a szunyog edgjik lábával a fát meg ragadta, az más lábával a bikát ugj meg fogta, hogj meg sem mozdulhatott az szegény bika. En ezt látván oda futamodám, ki rántám az kardomat s. az markolattyáig ütém a szunyogba, még sem

ment által a más oldalán. Talám még most is véres a kardom tölle. Az hájjából itt ugj tettzik még hever a tarsolyomba.

- 900 *Orient.*: No még bár csak edgjet mondj mit láttál?
Occid.: Láttam hogj edgj raj méhet szintén akkor akart bé fogni edgj ember, olyan nagj vólt a méh, mint edgj edgj öreg pujka.
Orient.: Hát az kosárja micsodás vólt?
Occid.: Csak olyan, mint az micsodás itt szokott lenni.
- 905 *Orient.*: Hát hogj tért bé olyan kicsiny lyukon, mint az hol a méh bé szokott jární.
Occid.: Azt immár nem tudom, mint mentek bé, mert szintén akkor jöttem el, az mikor bé akartak menni a kosárba.
Orient.: Héj non facile est Vulpem lageno capere.
- 910 *Occid.*: De én eleget beszéltem immár, hanem beszéld meg Te is, a mit láttál.
Orient.: Valamit láttál Te nap nyugaton, én mind különbözöt láttam napkeleten, mert ott mindenek kissebbek, mint itt.
Occid.: No mond meg hát mit láttál.
- 915 *Orient.*: Láttam edgj könyöknyi embereket, a kiket Pygmeusoknak hinak, a kiket mikor a mezön talállya az esső, csak a lapu levele alá bunak, s. az egész sátor gyanánt vagjon nékiek.
Occid.: Hát a Feleségek olyan kicsiny mint magok?
Orient.: Szintén olyan, még kissebb, de azok olyan rutak, hogj talám
- 920 meg csömörlenél ha meg látnád őket, de mégis oly kevélyek, hogj azzal érnék meg, ha merő Diánnák vólnának; de meg fizetett vólt azért egjszer edgj a kevélységért.
Occid.: Hogj hogj.
Orient.: Ugj hogj edgj közzülők azzal mert dicsekedni, hogj ő szebb a
- 925 Jupiter Feleségénél; azért meg haragudván Junó az Asszonyt daruvá változtatta s. meg átkozta, hogy mind örökké harczoljon az Pygmeusokkal; Bé is tólt, mert ma is azoknak az apro embereknek nincsen egjéb ellenségek, hanem csak a darvakkal harczolnak.
Occid.: Nem csudálom én, hogj azok oly kicsinyek lévén, mégis oly
- 930 kevélyek.
Orient.: Miért.
Occid.: Mert azt mondják a Deákok: Breves rari humiles. Az kicsiny emberbe ritkán találnál alázatost hanem mind maga nagjzó többire.
Orient.: De mondgy egjebet is mit láttál.
- 935 *Occid.*: Ott a leg nagjobb ökör is olyan, mint itt a Tulok.
Orient.: Hát a Tulok mekkora? Mint edgj kutya. Hát a kutya? Mint edgj róka. Hát a róka? Mint edgj nyul. Hát a nyul? Mint edgj macska. Hát a macska? Mint edgj egér. Hát az egér? Mint edgj buza szem. Hát a buza szem? Mint edgj kása szem. Hát a kása szem mekkora?
- 940 *Orient.*: De lás nints ott kása szem.
Occid.: Hát hogj tudcz valamit hozzá hasonlitani, ha nints, hiszem, non entis nullae sunt affectiones.
Orient.: Ugj de lessz még, ha most nincsen is.
- 945 *Occid.*: Héj Társ, igazán benned telik az bé a mit mondanak az Olaszok: Longas Vias, longas mentiras. Messzéről jötnnek szabad hazudni.
Orient.: Cacabus ollam rides; hiszem néked, két rész benne. Hát immár miólta erre az felső Világra jöttél, mivel tóltód az időt.
Occid.: Héj.
Orient.: Mit sohajtasz Pajtás, talám valami nagj kárt vallottál.
- 950 *Occid.*: Vagjon okom reá, miért sohajcsak.
Orient.: Mi az?
Occid.: Mert meg házasodtam.
Orient.: Jó az Társ.
Occid.: De bizony rossz.
- 955 *Orient.*: Miért?

- Occid.*: Azért, mert olyan vén Asszonyt vettem, hogj csak két foga vagjon, az is mind a kettő guson jár.
- Orient.*: Rossz az.
- Occid.*: De bizony jó.
- 960 *Orient.*: Miért?
- Occid.*: Azért, mert mindennap pogácsával tart, s. pénze is sok vagjon.
- Orient.*: Jó az.
- Occid.*: De bizony rossz.
- Orient.*: Miért?
- 965 *Occid.*: Azért, mert a Pénzen Szalonnát vettünk, s. mind meg bűdös-sődött.
- Orient.*: Rossz az.
- Occid.*: De bizony jó.
- Orient.*: Miért?
- 970 *Occid.*: Mert szappant főztünk belőlle, s. mind el költ.
- Orient.*: Jó az.
- Occid.*: De bizony rossz.
- Orient.*: Miért?
- Occid.*: Mert a szappan főzés miatt az házunk is meg égett.
- 975 *Orient.*: Rossz az.
- Occid.*: De bizony jó.
- Orient.*: Miért?
- Occid.*: Mert a Vén Asszony is oda égett.
- Orient.*: Jó az.
- 980 *Occid.*: De bizony rossz.
- Orient.*: Miért?
- Occid.*: Mert a földbe sok pénze maradt.
- Orient.*: Rossz az.
- Occid.*: De bizony jó.
- 985 *Orient.*: Miért?
- Occid.*: Mert az után mind meg találtam.
- Orient.*: Jó az. No én is immár sok bujdosásim után meg akarnék házasodni; én el hiszem, hogj énnékem avagj csak magadruj jó tanácsot tudcz adni.
- Occid.*: Jó lessz, csak házasodgjál meg, Te is el mondhatod osztán azt,
- 990 a mit mondott vólt házassága után edgj Német.
- Orient.*: Mit mondott vólt?
- Occid.*: Ezt: Uxorem duxi, libertatem perdididi, pi kocz tanzim feci.
- Orient.*: Hát mit tudok tenni, hiszem nem bujdoshatom már mind örökké; csak azon kérlek, mint jó Pajtásomat, adgj Tanácsot, micsoda Személyt vegjek
- 995 Feleségül; En Leányt akarnék venni.
- Occid.*: A mint akarod.
- Orient.*: Ugj de az Anyám nem akarja engedni, hanem edgj özvegy Asszonyt commendál.
- Occid.*: Ugj lessz a mint ő akarja.
- 1000 *Orient.*: Az Atyámfiai megint edgj gazdag vén Asszonyt Commendálnak.
- Occid.*: Szaladgj, a hol rad esik az gerenda.
- Orient.*: No én immár ez iránt az te jó Tanácsodat várom.
- Occid.*: En meg mondtam immár az én tanácsomat.
- Orient.*: En nem hallottam hogj meg mondtad vólna, talám inkább
- 1005 csak gondoltad.
- Occid.*: Vaj meg mondtam. Azt mondád 1. hogj Leányt akarsz venni, azt felelém, hogj a mint akarod, azaz: ha Leányt véssz, ugj taníthatod azt, a mint akarod. 2. Azt mondád, hogj, Anyád özvegy Asszonyt commendál; arra azt mondám, hogj; Ugj lessz a mint ő akarja: ha özvegy Asszonyt véssz, ugj
- 1010 lessz minden dolog, a mint ő akarja, és Téged csak az orrodnál fogva hordoz. 3. Azt mondád, hogj az Atyámfiai Vén Asszonyt Commendálnak; En arra azt mondám; Szaladgj meg üt a gerenda: ha Vén Asszonyt vésszel, valoban meg üt a gerenda, mert edgj orába az Istennek minden átka rád száll. Ládé hogj meg mondtam, mi légjen az én tanácsom.

- 1015 *Orient.*: De immár érte mit téssen.
Occid.: Csuda hogy olly sok Országot jártál, mégis nem mindjárt érted által a dólgot. De hadgjunk békét most egjébnek; Vagjon még a Vén Asszony Pénzébül vagj két ezüst dutkám, mennyünk az korszomára, igjunk vagj két kupa bort.
- 1020 *Orient.*: Nem bánom Pajtás mennyünk el. Exeunt.

Közli: DR. SZTRIPSZKY HIADOR.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY LEVELEI KÖLCSEY FERENCZHEZ.

Az itt közlendő öt levelet a budapesti ref. theologia Ráday-könyvtára tulajdonában levő Szemere-Tár őrzi; írójuk Vörösmarty Mihály. Vörösmarty, a mint már a Vörösmarty Emlékkönyvben¹ kiadott levelek számából is megállapítható, nem tartozik a termékeny levélírók közé.

Az irodalomtörténet munkásai előtt nem teljesen ismeretlenek e levelek. Olvasta és felhasználta őket Vértesy Jenő a Kölcseyről szóló életrajzban,² továbbá Szücsi József, a Bajzáról írt s múlt évben megjelent életrajzában,³ azonkívül az IK.-ben is volt már téve róluk említés.⁴ Úgy véljük, hogy e levelek közzétételével hozzájárulunk az eddig kiadott Vörösmarty levelek teljességéhez, a bennük levő tartalom érdekes volta azonban még inkább megokolja közlésük szükségét.

A levelek Kölcseyhez szólnak s az utolsót kivéve, a mely akadémiai érdekű, Kölcseynek az *Athenaeum*hoz való viszonyáról tájékoztatnak. Rávilágítanak arra a küzdelemre is, a melyet a harminczas és negyvenes évek írói és szerkesztői a censurával napról-napra megvívtak; adatot nyerünk arra, hogy az *Athenaeum* hogyan honorálta munkatársait stb.

A leveleket betűhív másolatban adjuk, nem hagyva el még a törléseket sem, mint a melyeknek szintén tulajdonítható fontosság.

* * *

1.

Más tintával és írással: 1836.

Kedves Barátom!

Minden órán várjuk Bécsből az engedelmet egy folyóíratra, melyet, ha lehetséges, a' jövő év' kezdetén szándékunk megindítani. Schedel, ki a vállalatban társam, talán fogott írni annak tartalmáról, mely szép

¹ Vörösmarty Emlékkönyve, szerk. Czapáry László dr. Székesfehérvár, 1900.

² Vértesy Jenő: Kölcsey Ferencz 101. l.

³ Szücsi J.: Bajza József 322. l.

⁴ Irodalomtört. Közl. XX. 226. l.